

Brauch Magda

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
gyermekirodalmi kiadványai
1991—2006 között

(II.)

PRÓZA

A gyermekpróza jelentősége

Az egyik elmúlt év az olvasás éve volt — a gyermekek számára is. Szükség van erre, mert az olvasás egyre inkább kezd „kimenni a divatból” a gyermekek körében is, bár a meséket még mindig elég sokan kedvelik. Esténként a gyermeknek szüksége is van az egész napi tevékenység után a mesére, akár a szülő, nagyszülő vagy más felnőtt mondja el (olvassa föl) számára, akár — ha nagyobacska — maga olvassa el. Ezért szükséges, hogy a mese ne csak tanulságos, hanem nyugtató hatású is legyen, ne az erőszak, a gonoszság, a borzalom domináljon benne, még akkor se, ha végül a jó legyőzi a gonoszt, az igazság, a jóság diadalmaskodik.

A mese — különösen az esti — ellazulást, a feszültség feloldását is jelenti a gyermek számára, mivel a hősök kalandjait olykor össze tudja hasonlítani saját helyzetével, élményeivel. Ezt a mesék nyújtotta relaxációs hatást a gyermekpszichológusok is sokra becsülik, de ezen túlmenően a mese útmutatást is ad a gyermeknek, mivel beleépül az életébe. A mese tehát a szépirodalomnak igen jelentős, nem elhanyagolható része.

Tisztában lévén a mesék, a gyermeknek szóló történetek jelentőségével, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó az elmúlt 16 évben mintegy 26 kötetnyi mesegyűjteményt, összefüggő mesés történetet jelentetett meg Csire Gabriella, Ráduly János, László László, Szente B. Levente, P. Buzogány Árpád, Zsidó Ferenc, Nagy Olga, Marton

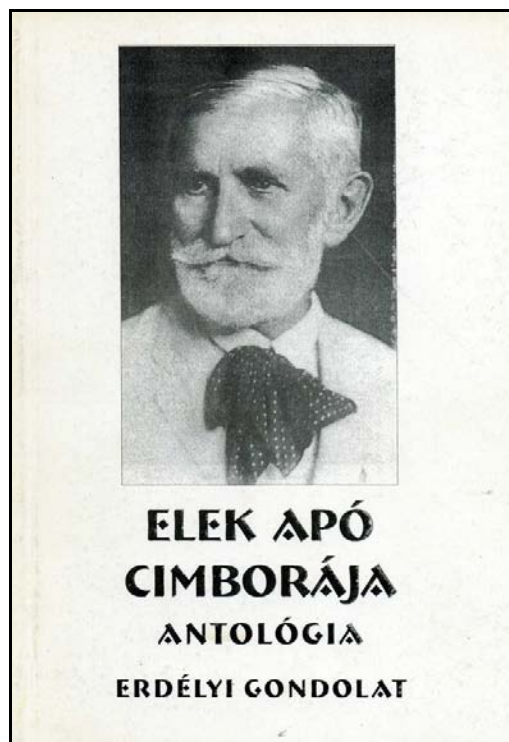
Lili, Vő Gabriella, Gub Jenő és Benedek Elek tollából. A lajstromba sorolandó még két antológia: *Elek apó Cimborája* (Válogatta: Csire Gabriella), *Megszólal az aranycsengő*. Karácsonyi versek és történetek (Válogatta és összeállította: Beke Sándor), valamint egy mondákat tartalmazó gyűjteményes kötet *A Tordai-basadéktól Szent Anna taváig* (Válogatta: Beke Sándor). E könyvek túlnyomó része — a gyermekvers-kötetekkel ellentétben — nem a legkisebbekhez, hanem az olvasni tudó kisiskolásokhoz, még inkább az V–VIII. osztályosokhoz vagy éppen a középiskolásokhoz szól, de a felnőttek is szívesen kézbe vehetik e köteteket.

„Elek apó” meséi

Mindhárom (vagy mind a négy) korosztályt szolgálja az *Elek apó Cimborája* című tartalmas, immár két kiadást is megért antológia (1994, 2000). Ez a — még pedagógusok számára is — értékes gyűjtemény a nagy mesemondó, Benedek Elek egykori híres hetilapja, a *Cimborá* anyagából való válogatás. A népszerű gyermeklap 1922 és 1929 között megjelent számaiból nyújt ízelítőt Csire Gabriella, aki utóhanggal és a szerzők életrajzi adataival is ellátta a kötetet.

Az anyag tartalmaz kisebb gyermekeknek való meséket *Álommész-autó* című első részében, a második nagy fejezet (*Kísértetjárás Kisbaconban*) gyermekekkel megessett rövid történetekből áll, az utolsó részben, melynek címe: *Miből lesz a cserebogár?*, a szerzők saját gyermekkorukról vallanak megható, igaz történeteket. Mindhárom rész igen gazdag gyermekversekben is.

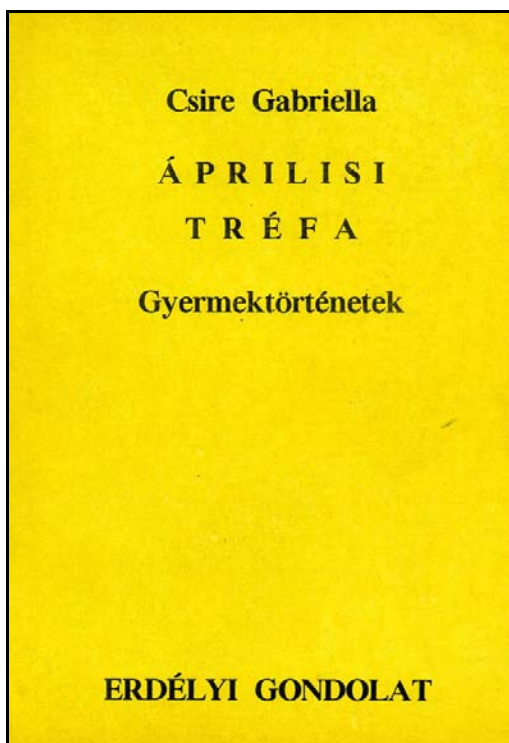
A válogatásban található írások mintegy 30 szerző tollából valók. Közülük a legismertebbek maga Benedek Elek, Móra Ferenc, Dsida Jenő, Gárdonyi Géza, Berde Mária, Krúdy Gyula, Tamási Áron, Mikszáth Kálmán, Áprily Lajos, Tompa László.

Csire Gabriella és a gyermekirodalom

A középső korosztályhoz — a 10-14 évesekhez — szól Csire Gabriella *Április tréfa*. Gyermektörténetek című, 1996-ban napvilágot látott kötete, amely 28 rövid írást tartalmaz. A szereplők általában kamaszodó iskolásfiúk. A szerző kitűnően ismeri lelkivilá-

gukat, sajátos problémáikat, társaikkal és a világgal való küzdelmeiket, konfliktusaikat. Ez utóbbiakat néha már a szerelem első bimbói simítják el, oldják fel (*Rágórépa, Haragszol, Két kis kavics, Kicsi Tóni*). Az erőszakosabb, uralkodni vágyó kamaszok elsősorban a tűrőképesebb, szelídebb lelkű társaikon próbálgatják „hatalmukat” — akárcsak a felnőttek világában —, ám ezekben a karcolatokban visszafelé sül el ez a törekvésük, elégtételt szolgáltatva az olvasónak is (*Akoska, Alma és Dió, Táskalexikon, Párbaj*).

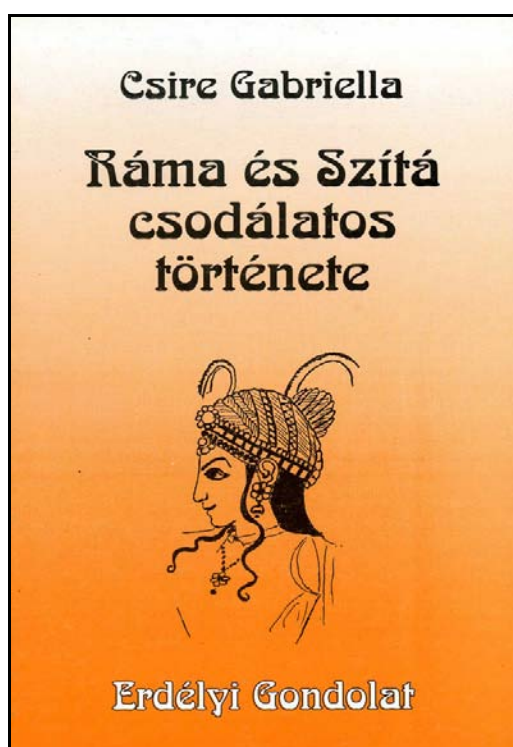
Több írásban megjelennek a gyermekek kedvencei, az állatok (*Vadmacska, Farkasfaló legényke, Fűrész és Cecil*). A család összetartó ereje is jelentős szerepet játszik az alig önállósult gyer-

mekek életében, a belső és külső konfliktusok megoldásában (*Keserűvíz, Bőgőmasina, Izompacsirta, Nyomtám a pedált, Kovács Péter naplójából*). A mozgalmas, érdekes és tanulságos kis írásokban a mindennapi élet néha szándékosan felnagyított — mert a gyerekek számára fontos — eseményei zajlanak le a valóságban és a kiskamaszok lelki világában.

Csire Gabriella másik értékes mesekönyve, az 1997-ben megjelent *Ráma és Szíta csodálatos története* két eposz-átdolgozást tartalmaz. Kötetének utószavában elmondja, hogy a múlt század 80-as éveitől kezdve feladatul tűzte ki maga elé az eposzok hozzáférhetővé tételét a gyermekek, sőt a felnőttek számára is, úgy, ahogy azt a Grimm-testvérek tették a görög és a római mítoszokkal vagy Charles és Mary Lamb a Shakespeare-mesékkel tették. Az Odüsszeia, az Ótestamentum és a Kalevala meseregénybe sűrítése után ezúttal a szanszkrit eposzt, a Rámájánát és a nagy kínai mesét, a Nyugati utazást avagy a majomkirály történetét dolgozza föl érdekes és meseformában.

A Kr. e. I. évezredben keletkezett Rámájánából azt a kalandokban bővelkedő részt dolgozza át, amely Ráma és felesége, Szíta száműzetését és annak 14 éve alatt történt eseményeit foglalja magába. A keretes történet kezdetén és végén Valmíki, a híres dalnok (a Rámájana állítólagos szerzője) a házaspár két ikergyermekeinek, Lívának és Kuszának meséli el a számukra még ismeretlen szülei, a száműzetésből visszatért királyi pár, Ráma és Szíta viszontagságait, Ráma, az elsőszülött fiú, de apjá-

nak második feleségétől csellel elüldözött királyfi hősiességét, vitézségét. Ráma — akárcsak a mi *János vitéz*ünk vagy *Toldi Miklós*unk — nagy erejével, akaratával, a szolgálatába szegődő csodálatos állatok és más varázseszközök segítségével, hatalmas küzdelem árán legyőzi gonosz ellenségeit, és visszaszerzi elrabolt feleségét, Szítát. A főhős, pozitív tulajdonságai révén — bátorság, hűség, becsületesség, kitartás, megbízhatóság, megfontoltság — követendő példaképpé, a gyermekek egyik kedvenc mesehőisévé válhat.

A másik mese, *A nagyravágyó kőmajom*, a kínai mítoszok és mondák világába viszi az olvasót. A varázslatok, a csodák itt is sűrűn követik egymást, hiszen a tündérszékla kőtojásból kikelt majomkirálya

hetvenkétféle varázsigét tanul el a nagy varázslómestertől, hogy teljesüljön vágya: a halhatatlanság. Am ezzel sem elégszik meg, a mennybe jutva a császári trónra is áhítozik, és semmilyen földi hatalom sem tudja legyőzni. Végül Buddha fékezi meg nagyravágyását, de ötszáz évi rabság után kiszabadítja, és a majomkirály ekkor valóban elnyeri az óhajtott öröklétet. Ez a lebilincselő, izgalmas mese — akárcsak Ráma és Szíta története — közelebb hozza az európai olvasó számára a mesés Kelet világát.

Ugyancsak Csire Gabriella dolgozza fel a 2001-es kiadású és a Mátyás királyról közszájon forgó mondákat, anekdotákat *Itt járt Mátyás király*. Kis történetek a nagy királyról címmel. Rövid, csattanós történetek, „egypercesek” ezek, de korántsem egyhangúak. Az első részhez tartozók általában szójátékon alapsznak (*Mátyás és Mátyás, A lencsefőzelék, Mi rosszabb a sajtnál, Dolgozz, mester!*), majd megjelenik a bölcs, az igazságos Mátyás („*Bögrét, csuprot foltozok*”, *Ünnepi fogadás, A lóköltő, A nagyesszű leány*). A néphit szerint az álruhában járó-kelő király mindig a szegények, az elnyomottak számára tett igazságot. Erről szól — többek között — a népsanyargató kolozsvári bíró leleplezésének története (*Három fabasáb*). A király elégtételt szolgáltat a szegény népnek, de megtréfálja még saját udvarának nagyurait is (*Kockajáték*). Viszont saját udvari bolondja, Markal néha még Mátyás eszén is túljár (*A gyertyatartó macska, Kancsós példázat, Ki a bolond?, A csipkelődő Markal, Mesterségek mestersége*). Megismerjük a híres szóláshoz — „Egyszer volt Budán kutyavásár” — fűződő történetet is.

A kötet azért hasznos, mert a gyermekek megismerik belőle az utolsó nagy magyar király, Hunyadi Mátyás személyét.

Csire Gabriella másik történelmi személyről szóló kötete 2001-ben jelent meg *Münchhausen báró barangolásai a nagyvilágban* címmel. Münchhausen — akárcsak a mi Hány Jánosunk — nagyotmondásairól híres, azzal a különbséggel, hogy a hetvenkedő báró valóságos személy volt.

A kötethez fűzött utóhangból azt is megtudjuk, hogy 1720 és 1797 között élt, és 12 évig valóban katonáskodott az orosz cár udvarában, részt vett a törökök és a svédek elleni háborúban. Meséi, csodálatos elemekkel tűzdelt katonatörténetei még életében szájról szájra jártak, majd több ízben könyvalakban is sikert arattak. Egymást követték a műfordítások, átdolgozások, színpadi és filmváltozatok.

Ez a kis kötet G. A. Bürger *Münchhausen báró kalandjai* (1786) című műve alapján készült. Három részre oszlik. Az elsőben az esténként borozgatás mellett vendégeit mulattató báró egy oroszországi hihetetlen kalandját meséli el (*Babérlombos paripán*). A második estén a nagyotmondó lovag Gibraltárba

viszi el az olvasót, ahol csodás tetteket vitt végbe, majd egy ágyúcsőből kilőve hónapokig aludt egy szénakazalban. Még hihetlenebbek a harmadik estén mesélt törökországi kalandjai, melyeket, ráadásul „szintiszta igazságoknak” nevez, és elítéli a túlzókat és ferdítőket.

Münchhausen báró különös és hihetetlen, ám nagy fantáziával kiagyalt történetei megmozgatják a gyermekek képzelőerejét is, emellett megismertetik velük a világirodalom egyik közismert alakját. A kötet illusztrációit Felszegi Stefánia készítette.

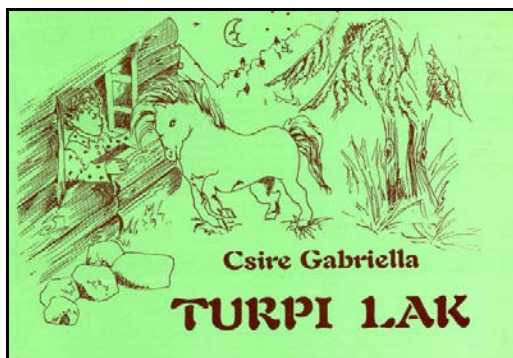

Csire Gabriella 2002-ben megjelent *Turpi Lak* című könyve egy meseregényt és egy rövidebb mesét tartalmaz.

A *Turpi lak* című meseregény egy valóságos nyaralás mesékkel átszótt története. Turpi, egy kisfiú, szüleivel és barátaival a Székelyföld gyönyörű vidékein nyaral kis zöld faházukban, melyet szülei az elmúlt évben vásároltak, és róla nevezték el.

A meseregényben megelevenednek egyrészt a környéken megtett kirándulások során látott természeti csodák: a Szent Anna-tó, Bálványosvár és az oda vezető meredek út, Büdöshegy, csúcsok, sziklák, barlangok, borvízforrá-

sok, melyek között barangolnak, másrészt, a regény főhőse, Turpi a csodás helyeken újabb csodát lát. Képzeletben néha találkozik az Erdei Tündérrel, aki a néphit szerint ott tanyázik ezen a vidéken, de csak kivételes személyek látják alkalomadtán.

Turpi is ilyen „kivétel” lehet, mert a földöntúli lényel nemcsak találkozik, hanem szép meséket is hall tőle. Így ismerkedik meg az olvasó is a Szent Anna-tó keletkezéséhez fűződő legendával, az irigy testvérek meséjével, akik egymást túlszárnyalni akarván, leányokat fogtak be lovak helyett a hintóba, és Anna átka miatt összedőlt váruk helyén tó keletkezett. Így hangzik el Tündér Ilona és szép Virágfi János varázsmeséje, majd Rapsonné, a gonosz boszorkány története, aki az ördöggel cimborálva sokáig megkeserítette két szomszédos család életét, szétválasztotta a szerelmeseket. Végül az emberek közötti szeretet diadalmaskodik a gonosz varázslat fölött.

A szép vakáció véget ér, Turpi és társai kissé szomorú hangulatban utaznak haza, de vigasztalja őket a tudat, hogy Turpi lak megmarad nekik.

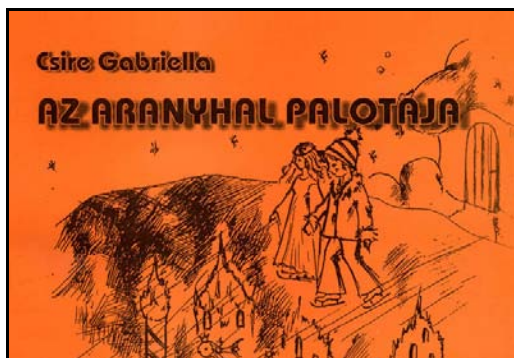
A kötet második része egy játékos kis történet *A varázsló kosara* címmel, melyben egy kislány felkutatja és megmenti dióvá változtatott kis társait. Végül kiderül, hogy a „varázslat” csak ártatlan játék volt, mivel a gyermekek megunták már addigi, megszokott játékaikat.

A kisebb-nagyobb gyermekeknek bizonyára kellemes kikapcsolódást nyújtó kötet értékét növeli Felszegi M. Stefánia borítója és illusztrációi.

A 2004-ben megjelent *Az aranybal palotája* című kötet alcíme: Tarka történetek, de mind a fő-, mind az alcím ennel sokkal többet takar: serdülő lányok és fiúk lelkivilágába nyújt betekintést a mai valóság, jelenkorunk körülményei között.

Erre a kényes feladatra vállalkozott Csire Gabriella, amikor a kötet három fejezetét megalkotta. Kinga-mesék az első rész címe, mivel Kinga, az általános iskola felső tagozatára járó 12-13 év körüli kislány mesél benne minden napjairól, naplószerű megoldásban, de összefüggő történeteit meg is címezve. Kinga tipikus mai serdülő lány, hétköznapjai az iskola, a család és a barátai között telnek el, minden iránt érdeklődik, mindenről van véleménye. Szereti szüleit, becsüli tanárait, szívesen barátkozik osztálytársaival, akiknek gyakran hasznos tanácsokat ad. Alaptulajdonsága a természetesség, a pozitív gondolkodás. Nem hallgatja el kudarcait sem, de általában jól érzi magát a maga kis világában. Nem kiemelkedő tehetség, nem ő a legszebb, a legokosabb, de jóérzésű, meleg szívű „ember”, mai divatos szóval élve empati-

kus, nem megy el érzéketlenül mások gondja-baja mellett, embert, állatot egyaránt óvni igyekszik, ha az rászorul, és erre biztatja társait is. Életének, hétköznapijainak, gondjainak, gondolatainak leírása tanulságos minden hozzá hasonló korú gyermek számára.

Ugyanez vonatkozik a kötet második fejezetének „igaz” meséire is, a *Kicsi Tóni* címmel összegyűjtött történetekre, azzal a különbséggel, hogy ezúttal általában fiúk a főszereplők. Mivel az *Áprilisi tréfa*. Gyermektörténetek című kötet tárgyalásakor e történetek túlnyomó része már szóba került (*Rágórépa, Haragszol?, Két kis kavics, Kicsi Tóni, Alma és Dió, Párbaj, Vadmacska* stb.), ezúttal csak annyit fűznék hozzá, hogy — akárcsak Kinga meséi — ezek is a diákok valóságos életéből merített igen tanulságos történetek. Valószínűleg ilyen szempont alapján kerültek át ebbe a kötetbe.

Az előző két fejezetnél is érdekfeszítőbb, remekbe szabott igaz mese a kötet harmadik története: *A Kása-barlang titka*. A kisregény cselekménye több szálon fut végig: a főhős, Dani ugyanabból a korosztályból való, mint az előző hősök. Elvált szülők gyermeke, és ez a tény —

mivel mindkét szülőjét nagyon szereti — törést idéz elő lelki világában, ráadásul édesapja, akinél a vakációit tölti, újból megnősült, és mostohaanyjával nemigen találja meg a közös hangot. A nagy kertes ház, a Pazar nyaraló is idegen számára, így idő előtt hazakiváncozik saját szerényebb körülményeik közé.

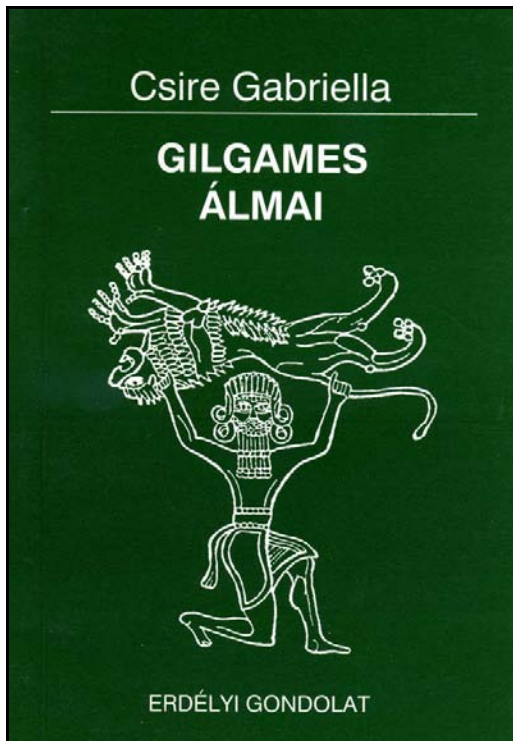
A történet másik szála a hat fiú — köztük Dani — kalandja a nemrég feltárt Kása-barlangban, ami tragikusan is végződhetett volna. A kíséret nélkül elindult „felfedező” gyerekcsapat a barlangban reked, mert a bejáratot hirtelen keletkezett barlangvíz torlaszolja el. A gyerekek több mint két napot töltenek el a barlang fogságában, egyetlen reményük, hogy magától apadni kezd a víz, vagy valaki keresni fogja őket, esetleg látta őket lemenni (szüleik elől eltitkolták útjuk eredeti célját). Igyekeznek fegyelmezetten viselkedni reménytelennek látszó helyzetükben, kerülik a pánikhangulatot. A két, izgalommal teli nap után felfedezik és kimentik őket.

A cselekmény mindkét szálát átszövi egy harmadik is: Dani kedvenc mitológiai hősének, Thészeusznak a története, mely párhuzamosan folyik a Danival történetekkel, aszerint, hogy a fiú ébren van, vagy éppen álmodik. Álmában ugyanis Thészeusszá változik.

A „valóságos” mesékkel, a megtörténhető események bemutatásával, a serdülő életének megelevenítésével Csire Gabriella hiányt pótol a mai erdélyi magyar gyermekirodalomban, mivel a nagyobb gyermekek már „kinőttek” a tündérmesékből.

A szerző a gyermeklélek kiváló ismerőjének bizonyul kötetében, melyet

nemcsak a 10-14 év közötti gyermekek, hanem szüleik, sőt, nagyszüleik is érdekesnek találhatnak, haszonnal forgathatnak.

A mesék világába ültette át a szerző a mezopotámiai agyagtáblákon megőrkített ősrégi eposzt, Gilgames történetét is *Gilgames álmai* című kötetében.

Gilgames történelmi személy volt, az ókori nagy sumér város, Uruk királya a Kr. e. 27. században. Uralkodása idején két városállam: Uruk és Kis harcolt egymással a teljhatalomért. Gilgames legyőzte ellenfelét, Aggát, Kis uralkodóját. Az ő nevéhez fűződik a világ első nagy városfalának építése is, mellyel körülzárta Uruk városát és a hozzá tartozó termőföldeket, kerteket (a fal ma már nem létezik).

Gilgames és két elődjének alakja köré mítoszok szövődtek, melyeket rovással, agyagtáblákon örökítettek meg. Ezekből keletkeztek a 3. évezredben különböző kiséposzok, melyekből később három Gilgames-eposzt is összeállítottak: az elsőt a Kr. e. 2. évezred elején, a másodikat a 15-14. században, a harmadik, legteljesebb variáns a Kr. e. 7. században íródott, és 12 táblából áll.

Az irodalomtudomány két évezredig megfeledkezett Gilgames alakjáról, történetéről, csak 1872-ben fedezte fel újra G. Smith, amelyet újabb szövegkiadások követtek. A sumér-akkád irodalom első magyar szakértője és feldolgozója Rákos Sándor volt, akinek két kötete (*Gilgames. Ékírásos akkád eposzok*. Budapest, 1960. és *Agyagtáblák üzenete. Ékírásos akkád lírai-filozófiai versek*. Budapest, 1963.) úttörő jelentőségű volt.

Csire Gabriella lírai hangú, mesészerű feldolgozása is elsősorban a Rákos Sándor tolmácsolásában közölt ninivei 12 táblás Gilgames eposzból meríti anyagát, de felhasználja az uruki uralkodó kalandjairól szóló kiséposzokat, sumér-akkád mítoszokat is.

A szerző megkapó líraisággal meséli el az Uruk városát körülvevő hatalmas védőfal építését, mely varázsdobszóra történik, és belerokkan a város egész népessége, majd az istenek megteremtik Gilgames méltó társát, Enkidut, a hatalmas erejű vadembert, hogy legyőzze Gilgamest, és megszűntessék a varázsdob erejét. Az ellenfelek azonban a legjobb barátokká, szinte testvérekké válnak, és együtt indul-

nak vakmerő kalandjaikra. Kiszabadítják a szörny fogságából az elrabolt Istárt, a szerelem istennőjét, aki aztán veszedelmet hoz rájuk, bosszúból, mert Gilgames nem akarja feleségül venni. Először egy dühös bikát küld Uruk városa ellen, de a két hős barát együttes erővel legyőzi. Tettükért egyiküknek az életével kell megfizetnie. Enkidura esik az istenek választása, akit Gilgames keservesen megsirat, de magától a halál tényétől is megretten, hiszen most már látja, hogy rá is ez a sors vár.

Gilgames egyetlen célja ezután az örök élet titkának megtalálása. Vadállatokot legyőzve, 120 evezőlapát segítségével jut el a halál vizén át ősének, Um napistinek birodalmába, hogy elpanaszolja „fivérének” halálát és saját féltelmeit. Itt értesül „az özönvíz előtti vízözön” történetéről — melynek mását az Ótestamentumban találjuk meg —, amelyből Um napisti, feleségével együtt, megmenekül bárkáján, s így maga is istenné, azaz örökéletűvé változik. Gilgamesen azonban nem tud segíteni, de útravalóul az örök ifjúság csodafüvét ajánlja fel neki, melyet a visszafelé vezető úton kell megtalálnia. Így Uruk egész népének juthat belőle. Gilgames meg is találja a csodatevő füvet, de egy kígyó ellopja tőle. Most már csak a hazatérésre vágyik, ahol emberi életet élhet. Otthon megvigasztalja a hatalmas, erős fal, amelyhez hasonló sehhol sem létezik.

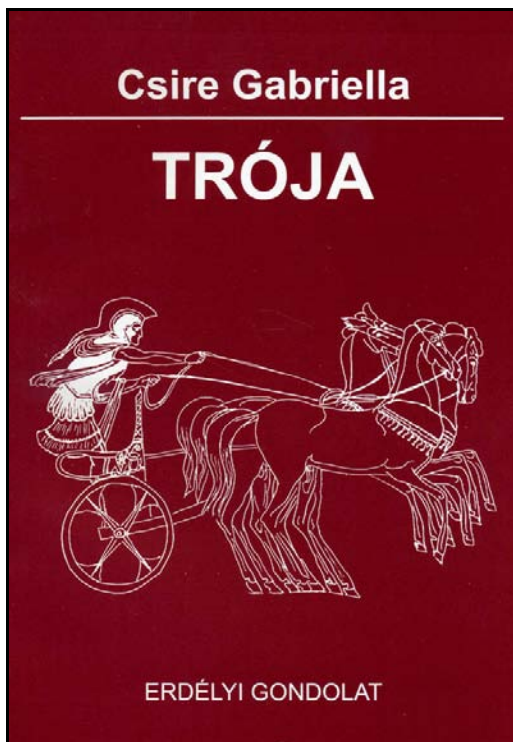
A regényes történetet mindenütt átszövik a jövőt megjósoló látomások: a főhősnek, Gilgames édesanyjának és Enkidunak álmai.

A kötet második részében a Mezopotámiában keletkezett ékírásos agyagtáblák szövegeinek magyarázatáról, rejtélyeiről van szó: Mezopotámia történelméről, kultúrájáról, a sumér kor isteneiről, az özönvíz előtti vízözönről, az ékírásról és a táblák készítéséről stb. A műemlékek illusztrációi egészítik ki ezt az értékes kis kötetet.

Szintén a tanulóifjúság — és tegyük hozzá, a felnőtt olvasók számára is — ültette át prózába Csire Gabriella az Iliászt is magába foglaló teljes trójai mondakört, annak érdekes epizódjait *Trója* című könyvében. Agamemnon háborúja, az Égei-tengeren átkelő akháj hajóhad tízéves ostroma és győzelme a trójaiak felett a Kr. e. 13. században történelmi ténynek bizonyult. Ezt dolgozta fel Homérosz a Kr. e. 8. században. Két híres eposza, az Iliász és az Odüsszeia közül az elsőben találjuk meg a legteljesebben a trójai háborúhoz fűződő mondai anyagot. Ezeket az eseményeket olvashatjuk hozzáférhetőbb átköltésben Csire Gabriella 2005-ben megjelent *Trója* című kötetében, melynek alcíme: A trójai mondakör.

Az elbeszélés Hekabé álmával kezdődik, melyben megijósolják neki Trója vesztét, ezért újszülött gyermekét, Páriszt — aki majd a veszedelem oka lesz — a királyi palotából egy hegycsúcsra teszi ki. A jóslat ellen azonban hiába tenne akármit, mivel amúgy is „Zeusz aranymérlege dönti el, kinek jut élet s kinek halál” (idézet a fülszövegből). Párisz életben marad, egy pásztor megszánja és fölneveli. Trója vesztét is ő okozza, egyrészt azért, mert az égből hullott aranyalmát Aphroditének aján-

dékozza, s ezért a bosszúálló Héra és Pallasz Athéné háborút kezdeményez, másrészt elrabolja a szép Helénát férjétől, Menelaosztól a palota kincseivel együtt.

A továbbiakban egymást követik az izgalmasnál izgalmasabb események: a görög hajóhad gyülekezése az auliszi kikötőben, ahol majdnem feláldozásra kerül Agamemnón lánya, Iphigenia, a trójaiak védekezése Hektorral az élen, Akhilleusz és Agamemnón összekülönbözése, Menelaosz és Parisz döntetlenül végződő párbaja, Hektor búcsúja családjától és győzelme Patroklosz felett, majd a sértődött Akhilleusz visszatérése, hogy megbosszulja barátját, Patrokloszt, ám, miután halálra sebezti Hektort, maga is elesik. Parisz halálával a szép Heléna visszakerül „eredeti”

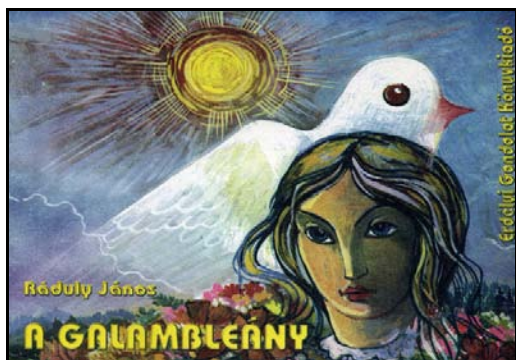
férjéhez, Menelaoszhoz, de előbb Odüsszeusz hadicselével, a híressé vált faló trükkel a háború tizedik évében legyőzik Tróját. A győztesek kegyetlenkedései nem ismernek határt, talán ezért veszejtik el az istenek a Trójából hazafelé tartó Neoptolemoszt, Akhilleusz fiát. Agamemnónt saját felesége, Klütaimnesztra öli meg szeretője segítségével, Odüsszeusznak pedig további 10 évet kell bolyongania, amíg hazatérhet. A Trójából megmenekült Aineiasz — az Alvilágot is megjárja — új hazát alapít: Rómát. De ezek már más történetek.

A meseszerűen, mégis hitelesen megfogalmazott történetet az ókori görög vázaképek alapján készült illusztrációk díszítik, melyeket ugyancsak a szerző, Csire Gabriella készített.

Ráduly János népmeseközlései

Az utóbbi majdnem tíz évben jelent meg Ráduly János több kötetnyi népmese-feldolgozása. Az 1998-as kiadás mindössze három tündérmesét tartalmaz *A galambléány* címmel. A második kötet, a 2000-ben megjelent, *Gyöngyvirág királyfi* a 16 mesén kívül a gyűjtés helyét (a Maros megyei Kibéd) és a mesemondó nevét is felsorolja, a harmadik, *Az igazat éneklő madár* (2001) című újabb könyv 14 mesét tartalmaz. A kötetek végén a szerző bő szöveggel is szolgál, valamint megjegyzi, hogy a gyűjtött meséket nyelviileg egységesítette. A székely dialektus sajátos mondatfűzése, jónéhány tájsza-

va (ejsze, ahajt, feszt, fájin, ciheres, lenyisszant stb.) így is megőrződött a szövegekben.

Ráduly János összegyűjtött, feldolgozott meséinek túlnyomó része tündér-, azaz varázsmese. Csodálatos átváltozások, varázserejű lények, nemlétező állatok — többfejű sárkány, griffmadár, tündérek, ördögök szerepelnek bennük. Ezek segítik vagy akadályozzák a mesék pozitív hőseit, akik végül elérik céljukat, a jó legyőzi a gonoszt. A Küküllő menti történetekben az egytetemes mesevilág egyéb motívumai is jelen vannak: a szerencsét próbáló szegények, a legkisebb fiú vagy leány sikere, a „jótett helyébe jót várj” érvényesülése. Általában megtaláljuk a szokásos bevezető és befejező szövegeket is: Egyszer volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl, az Óperenciás tengeren is túl... (a mesék kezdete), illetve: Még ma is élnek, ha meg nem haltak, Aki nem hiszi, járjon utána, Azóta is mulatnak stb. (a mesék befejezése). Szerepet játszanak a bűvös számok is, főleg a hármas: három testvér, három próbálkozás.

Az említett kötetek népmese-feldolgozásaiban felfedezhetünk né-

hány sajátos — nem egészen szokványos — motívumot is:

— A szerencsét próbáló és azt meg is találó, meggazdagodó fiatal mesehősök sohasem feledkeznek meg otthon hagyott, szegény sorsú szüleikről, testvéreikről vagy azokról, akik jót tettek velük. Gondoskodnak hozzátartozóikról, meghálálják a jótetteket (*Bécsáros János, Nándor királyfi, Gyöngyvirág királyfi, A szegény ember és a halász*).

— A mesehősök gyakran annyira szegények, hogy kezdetben még a betevő falatjuk sincs biztosítva (*Fahorgasztó János, Tündér Ilona, A szegény ember és a halász, Az igazat éneklő madár, A haragos ember szökése* stb.)

— A kötetek néhány állatmesét is tartalmaznak: *A farkatlan farkas, A róka a farkas hátán, A ravasz róka igazsága*. Ezekben — de egyes tündérmesékben is — a róka pozitívan értékelt „személy”, mivel túljár az erősebb állatok vagy a gonosz erőket képviselők eszén, segíti a pozitív hősöket. Legjobb példa erre *A szegény ember és a halász* című mese.

— A mesékben gyakori motívum az átváltozás: állatból emberré, békából tündérré stb. Ilyenkor a szereplők min-

mindig átbusckáznak, „átbükkennek”, azaz átbillennek a fejükön.

— Egyes darabokban keverednek a varázs- és a tréfás mesék motívumai, azaz a szereplők a varázserőt is igénybe veszik, de az eszközt is használják (*Fakata és a szép királyfi*, *A nagyesszi leány*, *A haragos gazda szökése*, *A szegény fiú juhái* stb.)

Ráduly János mesefeldolgozásainak cselekménye rendkívül változatos, fordulatokban gazdag, alkalmas arra, hogy megragadja az óvodás korú, de a nagyobb gyermekek fantáziáját is.

Ráduly János *A tulipános láda* című kötete, Péter Katalin illusztrációival, később, 2005-ben látott napvilágot. A kötet Kis-Küküllő menti székely népmeséket, tréfákat, anekdotákat tartalmaz, kiejtés szerinti lejegyzésben. A szerző könyvhöz írott előszavában (*Népmesemondás a bentlakásban*) elmondja, hogy ezt az anyagot évtizedekkel ezelőtt, 1958 és 1961 között gyűjtötte, amikor — érettségi után — bentlakási felügyelői állást töltött be Erdőszentgyörgyön.

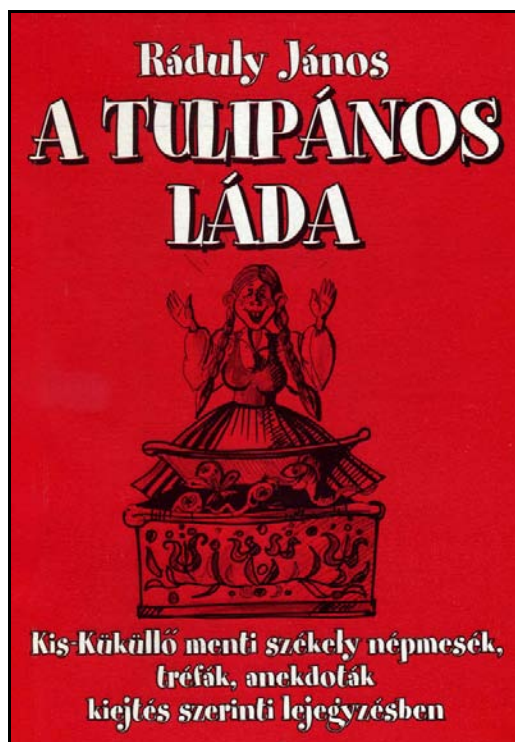
Adatközlője a Kiskendről származó, akkor 14 éves Fülöp Károly volt.

A kiskendi népmesékből összeállított gyűjteményt nagybátyjának, az író

Kovács Györgynek a biztatására, már 1960-ban elküldte az *Igaz Szó* szerkesztőségének, ahonnan 4 év múlva (!) azt a választ kapta, hogy a kéziratot sehol sem találják, talán már visszaküldték a szerzőnek (?).

A kötet tehát 45 év késéssel kerül az olvasó kezébe, természetesen — eredeti népmesekincsről lévén szó — semmit sem veszített időszerűségéből. Az adatközlő diák a nagyszülők mesekészletét élte, adta tovább, akik valószínűleg ismerték — ha áttételesen is — Arany László gyűjteményét (erről tanúskodnak *A gömböc*, *A bogoly*, *a szenes tuskó és a szalmaszár* és a *Forró vizet a kopacra* című mesék), vagy Benedek Elek Grimm-fordításait (erre utalnak *A brémai zenészek* és *A bogoly* című történetek). Az anyag zöme viszont az élő néphagyományból származik, a mesehősök szinte kivétel nélkül földhözragadt, szegény emberek, akik elindulnak szerencsét próbálni.

A szerző a kötet élén öt tündérmesét közöl: *A szegény fiú sápjá*, *A tulipános láda*, *A vadász, a felesége meg a sárkány*, *A varázsvessző és a kúdos serege*. Ezeket realiztikusabb mesék követik, melyek tréfás megoldáson alapulnak: *A muzsikáló cigány*, *Péter és Pál*, *Hüvelyk Matyi*, *Haragszik-e gazduram?* stb. Az ezek után következő történetek, melyekben a cigány játssza a főszerepet (*Miért nincs a cigánynak lova?*, *A cigány meg a pap*, *A furfangos esszi cigány* stb.) műfajilag már népi anekdoták. A gyűjtemény utolsó, leggazdagabb részét 16 állatmese képviseli: *A félig megnyűzött bakkecske*, *A halász meg a róka*, *A fehér ló*, *A dicsekvő róka*, *A kutya és a nyúl barátsága* és a többi.

A szerző az adatközlő, azaz az egykori mesemondó, Fülöp Károly (a kötet megjelenésekor nyugdíjazás előtt álló diplomás) történeteit szó szerint, azaz kiskendi tájnyelvi ejtés szerint jegyezte le, és így is közli, a tájszavakat is felhasználva. Ez utóbbiakat a könyv végi *Szómagyarázat* tisztázza, bár a szövegösszefüggésből is többnyire érthető.

László László mondái és erdélyi fejedelmei

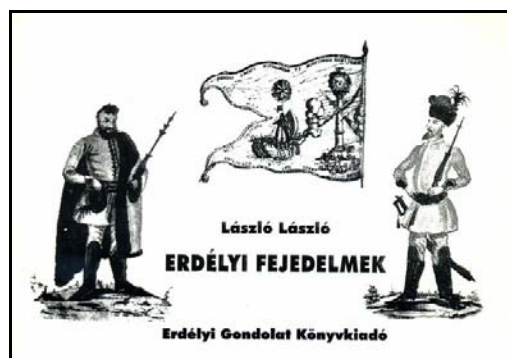
Régi hiányt pótol László László *Erdélyi fejedelmek* című, 1999-ben kiadott kis kötete, amely nem (csak) gyermekek számára íródott. A bevezető tanulmányban történelmi áttekintést

nyújt a török hódoltság 150 éve alatti helyzetről, a magyar állam három részre történő felosztásáról, majd részletezi Erdély sajátos helyzetét, viszonylagos önállóságát. Ez utóbbi a megfontolt, bölcs fejedelmeknek köszönhető, akik a két nagy birodalom — a Habsburgok és a törökök — közé ékelődve nemcsak Erdély függetlenségét, hanem a vallásszabadságot is biztosították.

A bevezető rész után a szerző felsorolja, majd részletesen is ismerteti az erdélyi fejedelmek és fejedelemségi kormányzók rövid életrajzát, Izabella királynétól az utolsó fejedelemig, II. Rákóczi Ferencig.

A kötet azért is hasznos és hiánypótló, mert tanulmányozásával könnyebben érthető néhány híres szépirodalmi alkotás (Móricz Zsigmond *Erdély trilógiája*, Kós Károly műve, a *Varjú nemzetség*, Kemény Zsigmond történelmi regényei stb.)

László László kötete, *A nándorfehérvári diadal*. Történelmi mondák (2004) a magyar történelmi eseményekhez kötődő, a nép ajkán forgó mondákat, legendákat, regéket gyűjti össze. Az értékes anyagot a szerző négy fejezetre osztja:

Az első rész a Csodaszarvas, azaz Hunor és Magyar történetétől a kereszténység felvételéig és az utána következő néhány évtizedig mesés formában kíséri végig a hunok és a magyarok történelmének kiugró eseményeit: Attila és Csaba király csodás tetteit, Emese álmát, a vérszerződést, a fehér ló, Lelhel kürtje és Botond vezér mondáját, István megkoronázását, Gellért püspök vértanúságát, bűvár Kund hőstettét, végül Salamon királlyá választásának körülményeit.

A második részben a Szent László király személyéhez, csodatetteihez fűződő mondakör elevenedik meg: A leányrabló kun legyőzése, a sziklából fakasztott víz csodatétele, Szent László pénze, azaz a kincsek kövekké változtatása, a Tordai hasadék keletkezése, mely a kunok előli menekülést jelentette, majd a király halála után történt csodák, köztük a székelyek megmentése a tatároktól. Ebben a fejezetben több szó is esik a tatárjárásról, mely IV. Béla király idejében volt, 1241–42-ben (*A Les-hegy, Tatárdúlás Magyarországon*), valamint egy-egy történet Julianus barátról és Toldi Miklósról egészíti ki a második fejezetet.

A harmadik rész Hunyadi János származását, a család címerének magyarázatát beszéli el, valamint a nagy hadvezér alvezérének, Simonnak hősi halálát, végül a nándorfehérvári diadal történetét és a déli harangszó eredetét magyarázza meg.

A negyedik fejezetet Mátyás király emlékének szenteli a szerző. Elmeséli királlyá választásának körülményeit, álruhás „szerepét” a kolozsvári bíróval

történet találkozásakor, majd hű embe-reinek, Kinizsi Pálnak és Vitéz Jánosnak tetteit. Itt ismerünk meg néhány legendás történetet a Mátyás halála utáni hanyatló korszakból is: *A laci-könyha, Asszonyország, A furfangos hajdú, Altatódal*. Ez utóbbiak már a török-dúlás idejéből származnak.

A kötet tudományos értékét növeli az egyes történetek után közölt név- és szómagyarázat.

Szente B. Levente székelyföldi meséi

Népmeséket tartalmaz Szente B. Levente kötete is. Címe: *Az ezüstbajú tündérleány*. A könyv 2000-ben jelent meg, a meséket 1998-ban és 1999-ben gyűjtötte Székelykeresztúron és környékén (a mesemondók nevét, életkorát, lakhelyét is közli a kötet végén).

A szerző véleménye szerint az öszszegyűjtött és közölt 15 mese jól ismert. Ez valószínűleg inkább a székelyföldi mesekincsre vonatkozik, ami azért jó, mert más magyarlakta vidékeken esetleg az újdonság erejével hat. Érdekes, többnyire rövid történetek sorakoznak a könyvben, érdekesen keverednek bennük a varázsmesék és a tréfás mesék motívumai. A szereplőkkel megtörténnek a mesékben szokványos csodák — átváltozások, varázslatok, csodás lényekkel (ördögök, tündérek, táltosok) való találkozások —, de az eszükre is szükségük van, hogy elérjék céljukat (*Az okos székely asszony, Picurka, Lusta Peti, Pusztuljka, Amit az Isten rendelt*). Né-

hány állatmesét is közöl a kötet: *A madarak királya*, *Az énekes számar*, *Kacor király meséje*, és részben *A kíséger*, *A róka* — akárcsak Ráduly János gyűjtésében — ezúttal is hasznos állat a szerencsét próbáló mesehősök számára (*A csibányból lett királyfi*). Tanulság nélküli, pusztán érdekes, tréfás kis történet *A disznótök* és *A kis gömböc* című mese. A kötet egyetlen igazi tündérmeséje a címadó, *Az ezüsthajú tündérleány*.

Érdekesek, mert szokatlanul bőbeszédűek egyes mesék bevezető szövegei: „Egyszer volt, ott hol éppen nem volt, hetedhét országon is túl, hol a Bágyi bá szamarai fölött a varjak károgtak...” (*A csibányból lett királyfi*), „Hol volt, hol nem volt, ahol a Nap sütött az égen, éjszaka csillagok pillogtattak a vaksötétben, és ahol a Hold világított körbe...” (*A disznótök*). A befejező szövegek nem mindig szokványosak: „Aki nem hiszi, járjon utána. Mert így volt, hamis mese volt” (*Az okos székely asszony*), „Aki nem hiszi, jobb, ha ki sem próbálja.” (*A lusta ember álma*), „Ennyi volt, mese volt. Még az is megeshet, hogy igaz volt” (*Kacor király meséje*).

Zsidó Ferenc mondái Szent Anna tavától a bihari Asszonyszigetig

Az ifjúságnak szánta Zsidó Ferenc az erdélyi magyar mondák gyűjteményét *Szent Anna tavától a bihari Asszonyszigetig* címmel.

A 2000-ben megjelenő kötet 25 népmondát tartalmaz. Mivel a monda abban különbözik a mesétől, hogy az alapja egy valóságos természeti jelenség vagy történelmi esemény — vagy a kettő együtt —, ezúttal olyan erdélyi, de főleg székelyföldi tájegységeket, természeti képződményeket mutat be a szerző, amelyekhez a néphit hozzáfűzött egy, többnyire tündérmesét. Ezek a mesés történetek szájról szájra, apáról fiúra szálltak, s mind a mai napig élnek (amint azt a kötet anyaga tanúsítja).

Érdekes és gyönyörűszép természeti jelenségek képződéséről szólnak a *Szent Anna-tó*, *A Likas kő*, *A Tordai-hasadék*, *A brassói Cenk hegy*, a *Gyilkos-tó*, *A bózesi csodaforrás*, az *Ördög átka*, a *Tatrang-patak*, a *Hiripné vára* című mondák. A földrajzilag pontosan behatárolt helyek keletkezéséhez rendszerint szomorú, tragikus eseményt társít a nép képzelete: a Tatrang-patak a kővé vált szerelmes asszony, Bacsó Ágnes könnyeiből eredt, a Szent Anna-tó egy gonosz várúr és szép leány pusztulása árán keletkezett, a Gyilkos-tó elnyelte nyájastól, kutyástól az ifjú juhászleányt stb.

Érdekesek a történelmi eseményekhez fűződő mondák, melyek szintén egy-egy tájegységben jelen levő természeti jelenséget magyaráznak meg.

Ilyen a Réka királyné köve, amely állítólag Attila feleségének sírját fedi, hogy senki se háborgassa a királyné nyugalomát. *Bálványosvár*hoz fűződik az üldözött, pogány Apor vezérnek és fiának története, akiknek a tündérek csak addig tartják fenn a várat, amíg megőrzik pogányságukat. A tatárok elleni harcokról szólnak a *Budvár és a tatárok*, *Tatárhágó*, *Lakatos János fagypáncélja* és egyéb mondák. Ez utóbbiban, valamint *A bihari Asszony-sziget* és *A tatárok és a máréfalvi székehek* címűekben az üldözöttek nem erővel, hanem csellel, furfanggal futamítják meg a tatárokat.

Több monda fűződik a néphit szert elrejtett, keresett, soha hozzá nem férhető kincshez: *Rapsonné vára*, *A kincses kádak*, *Dáriusz kincse*.

A szerző a mondák kisebb hányadát maga gyűjtötte, a többit Benedek Elek, Orbán Balázs és más korábbi gyűjtők szövegeinek felhasználásával meséli újra, de az 1989 utáni erdélyi magyar gyermekirodalomban már mindenképpen időszerű volt egy mondagyűjtemény kiadása kicsik és nagyok számára egyaránt.

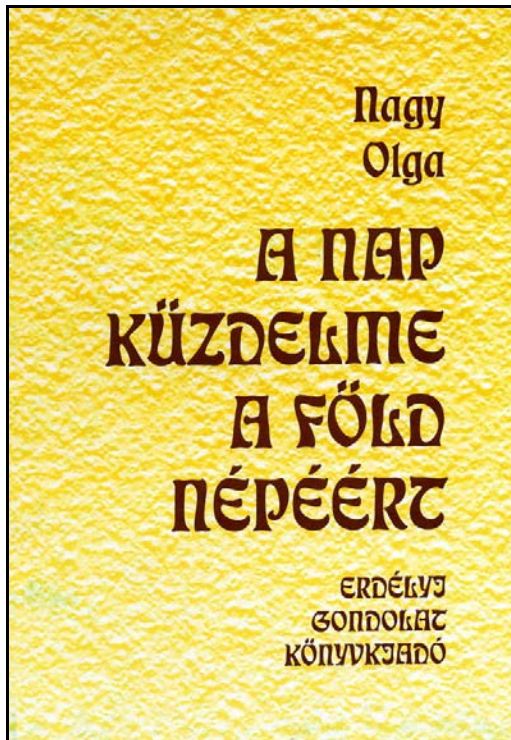
A kötet illusztrációit a székelyudvarhelyi Palló Imre Művészeti Líceum VI.

B. osztályának tanulói készítették: Pálfi Gyöngyvér, Benedek Gabriella és Groos Emese Zselyke, aki a borítót is rajzolta.

Nagy Olga „küzdelméi” a Föld népéért

Az élet meg nem szűnő küzdelem a jó és a rossz között — ez a tanulsága és a cselekménye is Nagy Olga *A nap küzdelme a Föld népéért* című meseregényének. Ez a mondanivaló 2001-ben — amikor a kötet megjelent — nagyon is időszerű, hiszen — röviden — arról van szó benne, hogy az áldott Nanyó, a Föld népének éltetője azt tapasztalja, hogy három birodalmában, a szépséget képviselő Zöldországban, a jóság országában, Feketeországban és a tudomány hazájában, Veresországban a rontó erők, a gonosz szellemek megmérgezték az emberek gondolkodását. Az emberek lemondanak minderről, ami nem hajt hasznot. A szép kis házakat lebontják, hogy akkora „egyen-skatulyákat” építsenek, amelyekben az egész falu lakossága elfér, a többi földet felszántják. A tánc, az ének, a vers csak időpocsékolás, hiszen nem hajt hasznot. A jóság országában ezentúl azon versengenek, kinek van több vagyona, nagyobb háza, szebb lova, kocsija, de a szegényeknek egy morzsát sem juttatnak. Már a gyermekekbe is beoltják a kegyetlenséget, az erőszakot. Az lesz a vezér a játékban, aki több társát veri meg, akitől jobban félnek, aki több madarat parittyáz le vagy több madárfészket foszt ki. A fel-

nőttek rátámadnak a szomszéd országra, és ezt „hazafiasságnak” nevezik. A tudomány birodalmát is az emberek ellen fordítják: kenyér és gyümölcsök nem léteznek, ezeket pirulák helyettesítik, kiirtják az állatokat, madarakat, gyáraiktól fekete lesz a levegő. A pirulák gyártását gyilkos bombák és gázok előállítására követi (nem nehéz észrevenni, hogy mindez korunk bírálata).

Mivel azonban meséről van szó, Napanyó és leányai, a Hold, a Hajnalcsillag, a négy tündér (a négy évszak) a táltosok segítségével legyőzik a gonosz sötétséget és csatlósait, a sárkányokat, megteremtik az Emlékezés fáját, csodás tükröt állítanak az emberek elé, s így azok újból megszeretik a szépséget, elássák a gonosz fegyvereket, és a tu-

dományt a gyógyítás, az emberiség szolgálatába állítják. Végül még a gonosz Sötétséget is visszafogadják az égi hatalmak soraikba, hiszen az nem más, mint az Éjszaka, ami nélkül nem lenne az embereknek alkalmuk a napi fáradalmaik kipihenésére.

A hosszúra nyújtott tündérmese, a sok csodás szereplő ellenére a tanulság a gyermekek számára is nyilvánvaló: a jónak győznie kell a gonosz felett.

Marton Lili
kalotaszegi Táltos Jánosa

Meseregény Marton Lili *Táltos János* című kötete is, amely 2001-ben jelent meg D. Mayer Helga ötletes illusztrációival. Ebben a hosszú (több estére való) történetben nem szerepel annyi tündérmese-elem, mint az előbb tárgyaltban. A valóságos Kalotaszeg falucskában mindössze egyetlen kis csodagyerek születik, Táltos János, akiről ez életének első óráiban kiderül. A csöpp újszülött azonnal okosan beszél, jár, sőt az állatok, madarak nyelvét is érti. Ezt a tulajdonságát nem lehet eltitkolni, hamar híre megy a falusiak között, akik kétféle álláspontra helyezkednek: egyesek pártolják, szeretik, mások elüldöznék, mert félnék a „boszorkányságtól”, jöllehet a csodagyerek a varázslathoz nem ért. Akad azonban három kapzsi nagygazda, s ők nyereségvágyból mutogatni akarják a gyermeket. Emiatt el kell hagynia szülőfaluját. Barátjával, a kis árva üveges Jankóval útra is kel, de hamarosan rá kell jönnie, hogy pénzsóvár emberekkel

máshol is találkozhat. Sőt, a harmadik útitársuk, a világversenyre készülő evezős, Repülő Péter, átviszi csónakján a két gyermeket a Nagy Kék Óceánon, és megérkeznek Pénzországba, azaz Dolláriába, ahol a versenyt rendezik.

Hogy melyik ország szatirikus képe (vagy talán csak egy jelkép) Dollária, azt a szerző az olvasó fantáziájára bízta. Tény, hogy itt a pénz az úr, az egyetlen cél és eszköz, a „Jó napot” helyett így köszönnek: „Az idő pénz”. Ezért aztán nem azt kérdezik egymástól, hogyan érzik magukat, hanem, hogy mennyit kerestek aznap, de leginkább semmit, mert a beszédre is sajnálják az időt.

Hogyan próbálják itt is kihasználni, pénzre váltani a kis táltos fiúcska tulajdonságait, hogyan csapják be a csónakversenyen győztes Repülő Pétert, miként sikerül mégis — pénz nélkül, de ép bőrrel — megszabadulniuk és hazavinniük Kalotaszegre a gyönyörű, de mellőzött királykisasszonyt, Dollyt is — erről szól ez az izgalmas bővelkedő történet. A lényeg azonban a meseregény egyértelmű tanulsága: a pénz, a vagyon utáni hajsza tönkreteszi az egészséget, a barátságot, a becsületet, a boldogságot, vagyis az egész életet.

Vöő Gabriella állatmese-könyve

Összefüggő állatmesék sorozata Vöő Gabriella mesekönyve: *A medve, a farkas és a róka komasága* (2001-ben jelent meg). A három „koma” — akár csak minden állatmesében — éppen úgy viselkedik, mint az ember: beszél, gondolkodik, családot alapít, gyermekeket nevel stb. Természetük különböző (akárcsak az emberi világban): a róka ravasz, a farkas erős, de együgyű, a medve buta. A három jóbarát között emiatt ellentétek merülnek föl, s ezek kialakulásában elsősorban a ravasz rókának van főszerepe. Az összefüggő állatmesék nagy részében a róka hazugsággal, csalafintasággal becsapja két társát, illetve komáját, túljár a nagyobb és jóval erősebb, de ostobább állatok eszén.

Kapzsi, önző, minden zsákmányt magának akar megtartani, sőt, társaiét is ravaszul elcsalja. Azok néha visszaadják a „kölcönt”, megleckéztetik hamis barátjukat (*Amilyen a róka, olyan a komája, Közös búzában sok a konkoly, Kölcson kenyér visszajár, Hamis baráttól ne kérj tanácsot* stb.). A róka azonban nem okul ezekből a kudarcból, mindig újra

megpróbálkozik társainak „átverésével”, és az esetek többségében ez sikerül is neki. Tulajdonképpen szórakoztatja az a körülmény, hogy neki van a legtöbb esze. Ennek azonban az a következménye, hogy a barátság felbomlik, a rossz tréfa általában visszafelé sül el — akárcsak az emberek világában.

Az összefüggő mesékből minden gyermek levonhatja azt a tanulságot, hogy a jó barátoknak össze kell tartaniuk jóban-rosszban. „Nincs olyan jó tréfa, mely megérné, hogy barátot veszíts érte” — vonja le a következtetést a mesék szerzője is a történetek elé írt rövid bevezetőjének végén.

Szász népmesék — magyarul

2002-ben jelent meg egy szász népmesefordításokból álló kötet, *Derék Borsszem vitéz* címmel, Zsidó Ferenc fordításában és Péter Katalin borítójával, illusztrációival. Az eredeti szász szöveget Anneliese Thudt és Gisela Richter gyűjtötte szászok lakta településeken. A kitűnő fordítás az alábbi, 2000-ben, Bukarestben megjelent kiadvány alapján készült: *Der tapfere Ritter Pfefferkorn und andere siebenbürgische Märchen und Geschichten*.

A gyűjtemény összesen 23 meséből áll, melyek részben állatmesék: *A macska és az egér*, *A kecske és a csengő*, *A róka és a kismadár*, *A kismalac meséje*, és mások, másrészt az emberi együgyűséget gúnyolják ki (*Mese az emberi butaságról*, *Balga Kata meséje*), az örök szegénygazdag ellentétről (*Az öreg koldusasszony*

és a grófnő) vagy a szerencsét próbáló szegény emberről (*A disznópásztorból lett király*) szólnak.

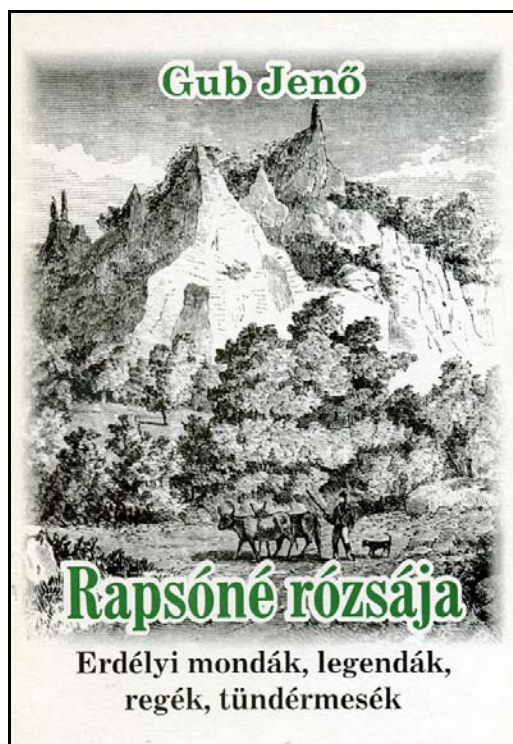

Nem érdektelen megfigyelni e mesék lelőhelyeit. Hármat közülük a Beszterce melletti Felsőszászújfaluban hallottak a gyűjtők, a többi mesét szolgáltató helység egy része is Beszterce mellett található: Újszentgyörgy, Teke, Aszubeszterce, Szásztörpény, Kiszsolna, Petres, Harina, Szentjácob, Zsolna. Két mese származik a Kőhalom melletti Ugráról és Homoróddarócról, egy másik Szászlekcencéről, kettő a Szászrégen melletti Felső- és Alsóidecsről. A Medgyes melletti Baráthely és Küküllő-sáros, a Segesvár környékén levő Erked, a Fogaras közelében levő Gerdály és a Szászrégen melletti Debrád is szolgált egy-egy mesével.

Gub Jenő székelyföldi legendái, mondái

Gub Jenő *Rapsóné rózsája* című, 2005-ben megjelent könyve székelyföldi mondák, legendák, regék, tündérmesék gyűjteménye. A meseszerű történetek nagyobbik részét Benedek

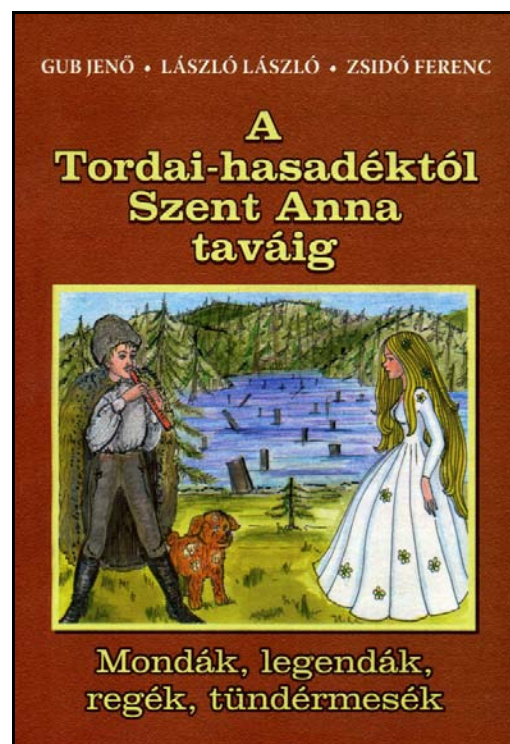
Eleknél is megtaláljuk, de mivel a szájról szájra terjedő népköltészeti alkotások vidékenként apróbb-nagyobb változásokon mennek át, ezek a mondák és legendák is több változatban élnek.

A szerző, aki tudományos igénnyel nyúlt ehhez a témához, az *Előszó*ban felhívja a figyelmet erre a körülményre, például a Rapsóné (vagy Rapsóné vagy Rapsonné) várának legendáját a Sóvidéken ötféle változatban hallotta, és ezeket sorra be is mutatja könyvében. A többi történetben is a Székelyföld természeti képződményeihez fűződő, többnyire rövid, de rendkívül érdekes tündérmeséket mondja el a szerző: a Szent Anna-tó és a Gyilkos-tó regéjét, a Medve-tó és a Fekete-tó keletkezésének legendáját, a Deszkásvár, a Paku-

lárkó, Bálványosvár, Budvár, Zete vára, Csombód vára, Tartód és Firtos vára és mások nevéhez fűződő regényes történeteket. Más elbeszéléseiben a székelyföldi helynevek eredetét: Kányád, Csokfalva és a gegesi Papszökő határrész néveredését magyarázza meg. Végül itt is megtaláljuk a Szent László király alakjához fűződő történetet („Szent László pénze” mondája), valamint Csaba királyfi és a Hadak útja legendáját.

**Mondagyűjtemény
a Tordai-hasadéktól
Szent Anna taváig**

Elek apó, azaz Benedek Elek meséi a mai szerzők tollán is meglevened-

nek, újabbakkal is bővítve azokat. Ilyen értékes gyűjteményes kötet a 2005-ben megjelent *A Tordai-hasadéktól Szent Anna taváig*, melynek szerzői Gub Jenő, László László és Zsidó Ferenc, szerkesztője Beke Sándor.

Mivel a három társszerzőnek a gyűjteményes kötetben közölt mondaanyaga külön-külön kötetekben is megjelentek, s a szóban forgó gyűjteményes kötet egy-egy fejezetét alkotják, a továbbiakban ezt a könyvet nem elemezzük, hiszen ezekről az előbbieken volt már szó.

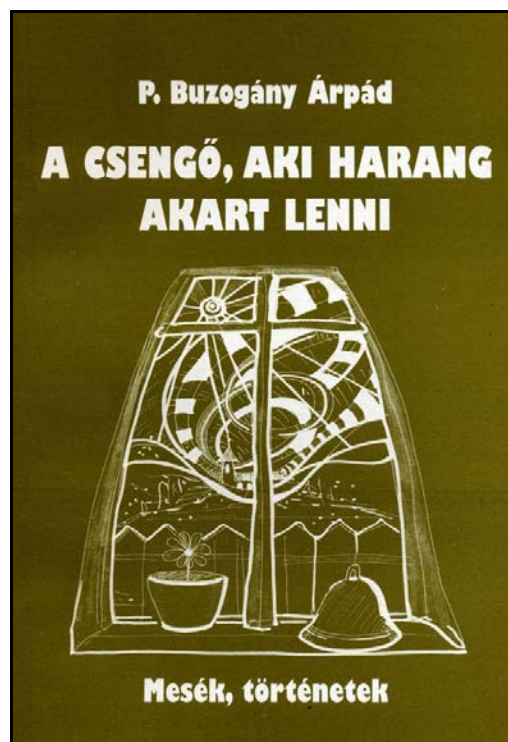
P. Buzogány Árpád meséi és történetei

2005-ben jelent meg P. Buzogány Árpád *A csengő, aki harang akart lenni* című könyve. Tartalmát két részre osztja a szerző: a nagyobbik első rész meséket, a második úgynevezett történeteket foglal magába.

A mesék valódi, bonyolult cselekményű tündér-, illetve varázsmesék, melyeknek hősei sokféle kalandon, próbatételen esnek át, amíg célt érnek, különböző csodás elemek segítségével. Ilyen mese a *Szerencsés Máté*, a *Péter, aki Fonákországig vándorolt*, *A kovácslegény és a csodakard* és a *Furulyás Jankó*, *A gazdag ember szerencséje* és a *Jankó ezer mestersége* című mesékben már jóval kevesebb a varázsmesei elem, *A furfangos juhász meg a legyek* — mint a címe is jelzi — inkább a tréfás mesék közé sorolható.

Érdekeseek, meglepően újszerűek a szerzőtől *Történetek* címmel jelölt rövidebb írások. A kötetcímadó (*A csengő, aki harang akart lenni*) élettelen tárgyat,

egy lomok között heverő, elhanyagolt csengőt elevenít meg, „aki” irigyli a templomtoronyban büszkén bűgő hangokat, végül boldogan veszi tudomásul, hogy nemsokára egy karácsonyfa tetején fog maga is csilingelni.

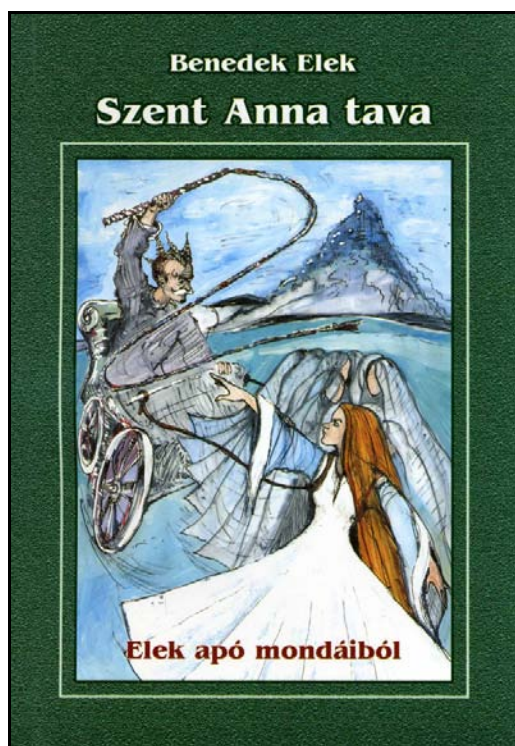

Ugyancsak az élettelen tárgyak „könnyeit” (vö. *Sunt lacrimae rerum*, azaz *Van a tárgyaknak könnyük* — mint Babits Mihály idézi) írja le az *Agyaggalambok ébresztése* című történetében, melyben egy érzékeny lelkivilágú kislány még a céllövés gyakorlására készített agyaggalambokat is szeretné megmenteni az értelmetlen megsemmisüléstől. Gyermekek a szereplője *A legtehetségesebb állathangutánzó története* című írásnak is: egy kislánynak a saját kárán kell megtanulnia, hogy a legnagyobb utánzó tehet-

ség sem pótolhatja az igazi rigófüttyöt, bégetést, mekegést, ugatást, de még a legkisebb cincogást sem. A másik két történet: *Melyik ló húz jobban?* és *A gagyi ember malaca* a nem túl szerencsésen végződő tréfás mesékbe illenek.

Elek apó mondáiból

A gyermek, de a felnőtt mesekedvelők érdeklődésére is számot tarthat a Benedek Elek mondáiból válogatott *Szent Anna tava* című kötet, amely Beke Sándor válogatásában és gondozásában jelent meg 2006-ban.

A kötet első része a hun-magyar mondakörből közszájon keringő, többnyire valamilyen csodán alapuló történeteket meséli el, a gyermekek számára is érthető stílusban.

Benedek Elek mondagyűjteményében megelevenedik a csodaszarvas története, Nimród fiainak, Hunornak és Magyarinak a honfoglalása, majd a következő mondákban (*Az Isten kardja*, *A badak útja*) a hunok és a magyarok szétválását, Attila királlyá választását, és fiának, Csaba királyfinak csodás tetteit ismeri meg az olvasó.

A továbbiakban a történelmi eredetű mondakincs a természeti jelenségekkel is összekapcsolódik. A néphit gyakran csodás történetekhez társítja, illetve ilyenekkel igyekszik megmagyarázni, megokolni a különleges természeti képződményeket: hegyeket, tavakat, folyóvizeket, sziklákat, várromokat. Ilyen mesés történetek a kötetben, többek között, a *Réka királyné sírja*, a *Szent Anna tava*, *A tordai tündérvár*, a *Csalatornya*, *A kápolna harangja*, a *Zeta vára*, *A Bábaköve* és mások, valamint a széles körben ismert *Maros és Olt* mondája. Történelmi valóság keveredik a csodával a Szent László mondakörhöz tartozó elbeszélésben, a tatárjáráshoz kapcsolódó *A jégpáncélos vitéz* című mondában és az álruhában járó, igazságot szolgáltató Mátyás király bemutatásában (*A kolozsvári bíró*).

* * *

A mese — és ez valamennyi kötetre vonatkozik — nemcsak szórakoztatásul szolgál, hanem a való életre nevel. Ezt a kétféle funkciót szolgálják az Erdélyi Gondolat kiadó eddig megjelent meséskönyvei is.

Erdélyi Toll – szerveknek

Csire Gabriella

Lúdas Matyi három arca

Fazekas Mihály *Lúdas Matyi*
című elbeszélő költeménye nyomán

A *Lúdas Matyi három arca* Fazekas Mihály *Lúdas Matyi* (1804) című elbeszélő költeményének prózába való átültetése.

Fazekas Mihály (1766–1828), a jeles költő és botanikus életművéből két alkotás élte túl saját korát, a *Lúdas Matyi* és az első tudományos értékű magyar nyelvű növénytan, a Diószegi Sámuellel közösen írt *Magyar füvészkönyv* (1807).

Hexameterekben írt komikus elbeszélő költeményének ősforrása a Kr. e. 8. századból származó sumér-akkád kiseposz, *A nippuri szegény ember*. A csattanós mese hamar átszivárgott a világirodalomba, így az Ezeregyéjszaka egyik függelékébe is. Az ősrégi vándormotívum francia vagy közép-európai változatát dolgozta fel Fazekas Mihály, népmesei stílusban.

A *Lúdas Matyi* páratlan népszerűségére vall a félszáznyi kiadás. De több ponyvakiadást, prózai és drámai átdolgozást is megért az idők folyamán.

Móricz Zsigmond meglátása igaznak bizonyult, amikor azt írta: „a Lúdas Matyi méltó a legnagyobb ambícióra íróknak, színészeknek...” 3 felvonásos népi játékát, a *Lúdas Matyit* először a Kolozsvári Állami Magyar Színház mutatta be 1946-ban (a kézirat hiányzó részeit Benedek Marcell egészítette ki). Egy év múlva a budapesti Madách Színház tűzte műsorára a kitűnő darabot. Az 1949-ben készült (az első, teljes egészében színes magyar) film főszerepét Soós Imre színművész alakította. A kísérőzenét Szabó Ferenc szerzte, aki e műből zenekari szvitet is